

Овај преглед садржаја књиге Томаса Бургисера завршавамо оценом да је реч о делу насталом након минуциозног истраживачког процеса. Аутор је овој комплексној теми приступио служећи се великим бројем примарних извора и историографске литературе. У интерпретацијама је избегавао произвољна тумачења држећи се чврсто изворне основе. Ради се дакле о делу које испуњава највише критеријуме научне објективности. Осим тога, и поред великог обима, књига се, с обзиром на прецизно постављену структуру, брзо чита и лако разуме.

За читаоце у Србији и осталим земљама-наследницама социјалистичке Југославије Бургисерова књига представља веома валидан извор сазнања о земљи у којој смо живели. Представе других о нама дају неопходан коректив наших представа о нама самим. Отуда ово дело, у коме су сабране перцепције Швајцараца о многим сегментима југословенске историје, сматрамо важном допуном наших постојећих сазнања о социјалистичкој Југославији.

Петар ДРАГИШИЋ

Слободан Селинић. *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине педесетих до краја седамдесетих година 20. века.* Београд: Институт за новију историју Србије, 2019, 426.

Дипломатска историја социјалистичке Југославије је историографско подручје које се динамично развија. Осим политичких и дипломатских односа, који се налазе у фокусу истраживача, историчари су обрађивали читав низ тема из војних, културних, научних и економских веза Југославије са иностранством. Научно знање се непрекидно шири, попуњавају се историографске белине, отварају се нове теме и питања. Једно такво „ново“ истраживачко поље које до сада није било у фокусу историчара јесте „књижевна дипломатија“. Ова област, која се – како јој само име каже – налази на „пресеку“ дипломатије и књижевности, спада у домен онога што се назива „културно дипломатијом“. Свеукупан поглед на „књижевну дипломатију“, односно међународну књижевну сарадњу социјалистичке Југославије у четврт века дугом периоду, од средине педесетих до краја седамдесетих година 20. века, пружа нам нова монографија др Слободана Селинића, вишег научног сарадника Института за новију историју Србије. Одмах треба истаћи да је досадашње бављење како спољном политиком тако и различитим сегментима унутрашње политике социјалистичке Југославије дало аутору добру основу и учинило га „квалификованим“ да се на успешан начин ухвати укоштац са

једном овако сложенем проблематиком. Разлози и оправданост за бављење темом из наслова књиге, према речима аутора, налазе се у томе што је књижевна сарадња била „не само културно већ и прворазредно политичко питање“ за социјалистичку Југославију. Читајући књигу видимо да је књижевност доживљавана као „мост“ који је требало да повезује и зближава народе, а била је и канал којим су се промовисале идеје које су биле важне за режим и слале се одређене поруке. Осим тога, промоцијом југословенске књижевности је посредно репрезентована и популаризирана и сама Југославија. Дакле, у периоду на који се односи монографија књижевност је била „продужена рука југословенске спољне политике“.

Стављајући акценат на активности које су се одвијале под државним „покровитељством“, Селинић је међународну сарадњу југословенских писаца приказао пре свега преко „крвне, савезне организације југословенских писаца – Савеза књижевника Југославије“. Обради теме у једном релативно дугом временском периоду аутор је приступио тематско-хронолошки. Поред неизоставних предговора (7–12), закључка на српском (383–389) и енглеском језику (391–397), списка извора и литературе (399–406) и именског регистра (407–426), структуру књиге чине уводно поглавље „Од блокаде са Истока до сарадње са целим светом“ (13–46), за којим следи велика целина „У сенци политичких односа: сарадња и спорови са Источном Европом“ (47–192), која је подељена на девет потпоглавља: Уговори о сарадњи и размене посета писаца, Совјетска окупација Чехословачке, Страх од лагера: Југославија и састанци савеза писаца социјалистичких земаља, Спорови са Бугарском око македонског језика, Стручни домети посета Источној Европи, Књижевни туризам по Источној Европи, Политичка и идеолошка одмеравања, Слика другог и Посете са slabим стручним учинком; даље – према регионима хладноратовски подељеног света – следе поглавља: „Везе са Западном Европом и САД-ом“ (193–235), „Слаба и закаснела сарадња: Савез књижевника Југославије и несврстане земље“ (237–269), „Књижевна сарадња са Јужном Америком“ (271–286) и „Балканске земље“ (287–303). На крају књиге налазе се две веће целине. Прва, „Југословенска књижевност пред страним читаоцима“ (305–364) састављена је од четири потпоглавља: Нобелова награда Иву Андрићу: успех дипломатије и културе, Преводи југословенских дела, Југословенске антологије у иностранству – промоција културе и предмет спорова и Часопис на страним језицима: *The Bridge*. Књига је засвођена целином „Унутрашња компонента међународне сарадње“ (365–389) која се састоји из два дела – Начин уговарања сарадње и Децентрализација земље.

Хронолошку одредницу из наслова књиге аутор је, у настојању да свеобухватније сагледа одређене процесе и питања, ширио у оба смера – на прву половину педесетих и године сукоба са Информбироом, односно на осамдесете године 20. века. После нормализације односа са СССР-ом Југославија је – уз изузетак „другог југословенско-совјетског сукоба“ 1958. који је до почетка шездесетих „окрњио“ сарадњу са Истоком – стално ширила и јачала своју књижевну сарадњу са државама Истока, Запада и са „неангажованим земљама“. То ширење сарадње на „цео свет“ је посебно видљиво

од почетка шездесетих, а од друге половине те деценије уочљиво је и умножавање различитих форми међународне књижевне сарадње. Уопштено посматрано, књижевне везе са Источном Европом су „непогрешиво пратиле осцилације у политичким односима Југославије и социјалистичких држава“ и биле су регулисане међудржавним уговорима о културној сарадњи и споразумима о сарадњи савеза писаца. Књижевна сарадња са Западом је – по систему „спојених судова“ – „добијала на значају у годинама сукоба са Истоком“, што је нарочито било изражено крајем четрдесетих и током прве половине педесетих, када су западне државе биле „једини прозор у свет за југословенске писце“. Пошто у западним државама углавном није било књижевних организација сличних Савезу књижевника Југославије, сарадња је често успостављана кроз лична познанства и делатност појединаца или на основу међудржавних конвенција о културној сарадњи. Сарадња са несврстаним државама – упркос свести о значају тог питања у Савезу књижевника Југославије – није успела да испрати ниво политичких односа са овим земљама. Разлози за ово су били објективне природе: географска удаљеност, недостатак средстава, непознавање прилика у њима, неприпремљеност за сарадњу, језичка баријера и специфичности сарадње са појединим државама (у неким случајевима је била потребна и одговарајућа физичка спрема, како би се могле издржати одређене тешкоће попут климатских).

Везе са Истоком, Западом и „несврстанима“ су у књизи посматране кроз размене књижевних делегација, узајамне посете писаца, преводилаца, уредника књижевних часописа, књижевне вечери, учешће на међународним књижевним манифестацијама у иностранству и организовање таквих манифестација од друге половине шездесетих у Југославији (Струшке вечери поезије, Сарајевски дани поезије, Октобарски сусрети писаца у Београду...), „двојне сусрете“ са чехословачким писцима, уредницима, славистима и преводиоцима који су наизменично организовани у две државе и њима сличне традиционалне сусрете са италијанским писцима организоване у Опатији. Потом, кроз организовање „дана културе“ са источноевропским државама, превођење књига, објављивање антологија југословенске поезије и прозе у иностранству, штампање тематских бројева часописа посвећених југословенској књижевности у различитим државама, покретање поменутог часописа *The Bridge*, размену књига и учешће на сајмовима и изложбама. Ауторов закључак је да је „најјаче оружје југословенске књижевне промоције у свету било [...] превођење и објављивање југословенских дела на страним језицима“. То је био један од приоритета југословенске „књижевне дипломатије“ који је доживљаван као „важан културни задатак, али и као политички циљ, јер су таква издања служила промоцији државе, посебно у годинама када је она несврстаном спољном политиком играла значајну улогу у међународним односима“. И поред низа отежавајућих околности на овом пољу су постигнути запажени резултати, посебно од шездесетих година. Од 1945. до 1980. у свету је објављено више од 2.050 југословенских књижевних дела у 39 земаља и на најмање 42 језика. Најви-

ше превода је објављено у источноевропским земљама (чак 67%), а најпревођенији аутор је – очекивано – био Иво Андрић са 257 превода (12,5%).

Осим тога што нам нуди сазнања о књижевним везама Југославије са низом земаља, обиље података до којих је дошао аутор употпуњава представу о билатералним односима са одређеним државама – како у целини тако и у неким (понекад изузетно важним) појединостима. Такве појединости, када се доведу у везу са осталим сазнањима и сведочанствима, дају могућност нијансиранијег увида у односе Југославије са овим државама. Књига пружа и специфичан поглед на спољну политику социјалистичке Југославије у целини, на искушења пред којима се налазила, на принципе за које се залагала, на циљеве којима је тежила и на поједине важне „тачке“ као што је, на пример, 1968. година. Када је о спољној политици реч, незаобилазна је – и у књизи видљива – улога Јосипа Броза Тита, кога срећемо у улози домаћина који прима значајне светске књижевнике (попут Жана Пола Сартра и Жана Касуа), делегације страних писаца (кинеске књижевнике у децембру 1956), односно води југословенске књижевнике на своја путовања (на пример, Блаже Конески је био у пратњи југословенског председника током његовог пута по Латинској Америци 1963). Значајни делови књиге се односе на унутрашњо-политичку димензију књижевне сарадње са иностранством. Нарочито добро су приказани место и улога територијалног (републичког и покрајинског) и националног кључа у „књижевној дипломатији“, као и то како се, посебно од средине шездесетих, процес децентрализације државе – парцелисање по републичким и покрајинским границама и унутрашњо-политичке несугласице – преливао на међународну књижевну сарадњу Југославије.

Књига нам нуди још важних сазнања и увида, подстиче на размишљање о низу питања. Као што је, захваљујући свом међународном положају, Југославија била ретко место сусрета уметника Истока и Запада на Фесту, Битефу или Априлским сусретима, исти случај је био и на пољу књижевности. Осим поменутих међународних књижевних манифестација, аутор је ово питање нарочито успешно осветлио кроз причу о округлом столу који су 1965. у Београду организовали Савез књижевника Југославије и Европска заједница писаца и на коме су учествовали главни уредници познатих европских књижевних часописа са обе стране „гвоздене завесе“. У књизи је дат и одличан приказ вишегодишњих дипломатских напора који су омогућили „звездани тренутак“ југословенске „књижевне дипломатије“: доделу Нобелове награде Иву Андрићу 1961. године. Из књиге се јасно види колико је овај заједнички успех југословенске културе и дипломатије снажно утицао на пораст популарности југословенске културе широм света. Уз превођење дела југословенских аутора, ово је пресудно допринело да се смањи „огромно непознавање наше књиге и књижевности“ у иностранству које је било претежно почетком периода на који се односи монографија. Читајући књигу успут наилазимо и на поједине битне теме које су и данас актуелне, попут бугарског оспоравања македонског језика (за бугарске књижевнике македонски језик је (био) нешто што је „измишљено“, нешто што је „скопско-велешко наречје“, односно „дијалекат бугарског језика“). Уочавамо и улогу мањина

у одвијању књижевне сарадње са суседним народима, али и колико се застрашујуће мало познајемо са њима. Књига нуди и имаголошке представе о низу народа и држава (утисци југословенских књижевника – из извештаја и путописних текстова – дају обиље материјала за имаголошка истраживања).

Монографија Слободана Селинића је заснована на пажљивом и обимном истаживању богате изворне основе коју чине, за ову тему кључни, фондови Архива Југославије и Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије. Сазнања из докумената – тих „невољних сведока“ прошле стварности – употпуњена су коришћењем релевантне литературе, путописних текстова књижевника и периодике. Јасан, питакстил, „логичност и доследност преласка од мисли ка мисли“ („највиши квалитет научног излагања“, према речима Дмитрија Лихачова), добра структура, мали закључци на крају сваког поглавља и добро утемљен закључак на крају књиге – све то нам омогућава лако кретање кроз обиље информација и сазнања која ова монографија нуди. Све у свему, књига нам пружа „орловски“ поглед на „књижевну дипломатију“ социјалистичке Југославије у четврт века дугом периоду и уводи ову тему на велика врата у српску историографију. Осим књижевне сарадње са низом земаља и најзначајнијих светских књижевности, она нам даје један особен поглед на југословенску спољну политику у наведеном периоду, као и корисна сазнања о билатералним односима са већим бројем држава. Књига – опет из особеног ракурса – осветљава и процес децентрализације југословенске државе, а представља и прилог књижевној историји Југославије. Поред конкретног научног знања које доноси, она даје одлично полазиште и идеје за даља истраживања. Насупрот, у данашње време преовлађујућим, олако изрицаним паушалним оценама, поједностављеним дисквалификацијама и стереотипним представма о социјалистичкој Југославији, потребна су оваква озбиљна истраживања. Том периоду националне историје, наравно, треба приступити без носталгичне идеализације, али и без тоталног одбацивања. Нека лоша, негативна искуства не треба да замраче оно што је било позитивно. А ако нека искуства и наслеђа социјалистичке Југославије заслужују да се проучавају и промишљају то су спољна политика и култура. Управо оне теме на чијем пресеку је изникла ова књига.

Момир Н. НИНКОВИЋ

Петар Драгишић. *Шта смо знали о Италији?*
Погледи из Београда на Италију 1955–1978.
Београд: Институт за новију историју Србије, 2019, 319.

Петар Драгишић је виши научни сарадник у Институту за новију историју Србије. Свој рад је фокусирао на истраживање односа социјали-